

ПРЭДЫКАТЫЎНАСЦЬ ЯК АСНОЎНАЯ АДМЕТНАСЦЬ СКАЗА

Кожны сказ, незалежна ад яго складу і структуры, характарызуецца прэдыкатыўнасцю. Гэта асноўная адметнасць сказа, усе яго астатнія адзнакі вызначаюцца як другасныя.

У аснове прэдыкатыўнасці ляжыць паняцце адносін, г. зн. аднесенасць сказа да рэчаіснасці, якая і робіць яго сродкам фарміравання і перадачы думкі. Праблема прэдыкатыўнасці мае вялікую і супярэчлівую традыцыю. Наяўнасць узаемавыключальных падыходаў да гэтай катэгорыі тлумачыцца розным разуменнем самой сутнасці гэтай з'явы, якая абумоўліваецца многааспектнасцю сказа. Можна вылучыць тры асноўныя падыходы да вызначэння прэдыкатыўнасці ў залежнасці ад таго, які тып адносін бярэцца за аснову:

1) арыентацыя на аб'ектыўную рэчаіснасць (дэнататыўны падыход);

2) арыентацыя на лагічную структуру мыслення (лагічны падыход);

3) арыентацыя на ўласна моўныя фактары, г. зн., структуру сказа (сувязь выказніка з дзейнікам), спецыфіку яго граматычнага значэння (значэнне аб'ектыўнай мадальнасці, часу і асобы).

Такім чынам, прэдыкатыўнасцю называюць:

а) адносіны паміж дзейнікам і выказнікам (структурны ўзровень),

б) адносіны паміж суб'ектам і прэдыкатам сужэння (узровень логікі, псіхалогіі ці мыслення наогул).

Сунастаўленне структур сужэння і сказа мела сваім вынікам тэорыю актуальнага члянення сказа, сутнасць якога заключаецца ў проціпастаўленні «дадзенае (тэма-новае) рэма». Сэнсавым цэнтрам з'яўляецца «новае/рэма». На ўзроўні актуальнага члянення сказ рэалізуецца як асноўная камунікатыўная адзінка мовы.

Актуальнае чляненне як аспект дыферэнцыяцыі семантыкі сказа адмяжоўваецца ад члянення «дзейнік-выказнік». Гэта

адмежаванне фарміруецца ў тэрмінах проціпастаўлення дзвюх структур: інфармацыйнай, ці сэнсавай, і фармальна-граматычнай. Трэба падкрэсліць, што ізамарфізм узроўняў структурнага і актуальнага членення не абавязковы. Адною структурнай адзінцы можа адпавядаць некалькі камунікатыўных структур.

Важным сродкам вылучэння камунікатыўнага цэнтра сказа з'яўляецца парадак слоў. Цвёрды парадак слоў звычайна выконвае функцыю адлюстравання членаў сказа і характэрны для моў аналітычнага ладу. Свабодны парадак слоў існуе ў флектыўных мовах (беларускай, рускай і інш.), у якіх функцыя слоў як членаў сказа перадаюцца флексіяй. Свабодны парадак слоў дае магчымасць перадаваць розныя адценні сэнсу сказа ў плане камунікатыўнага задання самастойна, без дапамогі лексічных альбо сінтаксічных сродкаў.

У французскай мове магчымасць парадку слоў для перадачы камунікатыўнага сэнсу сказа меншая, чым у мовах са свабодным парадкам слоў. Гэта абумоўлена тым, што французская мова - мова аналітычнага ладу, дзе граматычныя адносіны членаў сказа перадаюцца ў асноўным парадкам слоў. Цвёрды парадак слоў вельмі часта забяспечвае адрозненне тэмы і рэмы толькі пры ўмове сінтаксічных рэарганізаваных сказа.

Другім важным сродкам перадачы актуальнага членення сказа з'яўляецца інтанацыя. У беларускай, рускай мовах інтанацыя выконвае двайную функцыю: яна афармляе сказ як камунікатыўную адзінку і з'яўляецца сродкам перадачы лагічнага прэдыката. У французскай мове інтанацыя выконвае ў першую чаргу граматычную функцыю афармлення сказа. Камунікатыўная значнасць інтанацыі, як і парадку слоў, таксама малаістотна ў параўнанні з сінтаксічнымі сродкамі вылучэння.

Такім чынам, прэдыкацыя праяўляецца ва ўстанаўленні ў сказе двух відаў прэдыкатыўнай сувязі:

- а) фармальна-граматычнай, г. зн. статычнай, тыпізаванай сувязі паміж граматычным дзейнікам і выказнікам, якая ажыццяўляецца катэгорыямі мадальнасці, часу і асобы, і
- б) камунікатыўна-дынамічнай сувязі паміж «дадзеным і новым».

Ва ўсякім сказе катэгорыя прэдыкатыўнасці знаходзіць сваё поўнае ці частковае праяўленне.